

P. SZABÓ BÉLA

Lackner Kristóf első nyomtatott jogi munkája*

Lackner Kristóf (1571-1631), Sopron tudós polgármestere, a 16-17. század fordulójának egyik legjelentősebb magyar jogásza volt. A rendkívül sokoldalú egyéniség 32 éven át vezette Nyugat-Magyarország legjelentősebb városát. Mindmáig Sopron legnevesebb polgárai között tartják nyilván. Mind közéleti, mind irodalmi munkásságában fáradhatatlan volt. Irodalomtörténetünk egyik kiemelkedő alakjának számít az újsztoikus filozófia képviselőjeként. Rendkívül jelentős irodalmi munkássága többretű: divatos morális és politikai bölcselkedő közhelyek didaktikus szépirodalmi feldolgozása mellett, melyek életművének nagy részét alkotják, jelentősek szakirányú, jogi művei is, annak ellenére, hogy városának vezető tisztviselőjeként elsősorban gyakorlati jogásznak tekinthetjük. Személye jelentőségének megfelelően Lackner élete és irodalmi munkássága mind a régebbi kultúrtörténeti munkákban és lexikonokban,¹ mind századunk irodalomtörténészeinek munkáiban igen részletes feldolgozást kapott.² Annál {334} meglepőbb, hogy első nyomtatásban megjelent munkájáról sokáig – létén kívül – nem tudtak semmit, még címét és tárgyát sem. Ez a Grácban

* Készült a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj és az OTKA F 13588 támogatásával

¹ David CZVITTINGER, *Specimen Hungariae litaeratae. Accedit Bibliotheca Scriptorum quae extant de rebus Hungaricis*, Francofurti-Lipsiae, 1711, 224-224.; BOD Péter, *Magyar Athenas*, 1766, 154.; Alexius HORÁNYI, *Memoria Hungarorum et provincialium scriptis editis notorum*, Viennae-Posonii, II, 454.; C. WURZBACH, *Biografisches Lexikon des Kaiserthum Österreich*, Wien, 1856-1897, XIV, 9-10.; SZINYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, Budapest, 1891-1914, VII, 610.

² PAYR Sándor, *Emlékezés Doktor Lackner Kristófról, Sopron szab. kir. város első nagy polgármesteréről, halálának háromszázados évfordulóján*, Sopron, 1932.; ANGYAL Endre, *Lackner Kristóf és a barokk humanismus kezdetei*, Soproni Szemle, (1944), 1-18.; KOVÁCS József László, *Lackner Kristóf és kora*, Sopron 1972.; BOROS Lajos, *Egy késői humanista római jogász: Lackner Kristóf*, Jogtörténeti tanulmányok 3, Szerk. CSIZMADIA Andor, Budapest, 1974, 139-151.; *A magyar irodalom története 1600-tól 1772-ig*, Szerk. KLANICZAY Tibor, II, Budapest, 1964, 40.; KOVÁCS József László tanulmánya *Lackner Kristóf Florilegus Aegypticus in agro Sempronensi. Maiestatis Hungariae aquila* című művének kiadásához. Bibliotheca Hungarica Antiqua XIX-XX. Budapest, 1988. Az életével és munkásságával kapcsolatos munkákra vö. STOLL Béla – VARGA Imre – V. KOVÁCS Sándor, *A magyar irodalomtörténet bibliográfiája 1772-ig*, Budapest, 1972, 434.

kinyomtatott *Theses*³ a '70-es évek elején került napvilágra⁴ és Lackner életének legjelentősebb mai ismerője, Kovács József László rövid ismertetésén⁵ kívül ismeretlen maradt a tudományos közvélemény előtt. A nyomtatvány előkerülése azzal kapott nagyobb nyilvánosságot, hogy a Régi Magyar Könyvtár III. kötetéhez készült kiegészítések között Keller nyomán feltűntették, hogy a Gráci Nemzeti Könyvtárban egy példányban fellelhető egy 1592-ben kinyomtatott tézisfüzet, mely dolgozat *respondens*eként Lackner Kristóf, míg a vitatkozás elnökeként bizonyos Nicolaus Gablmann van feltüntetve.⁶

Azzal, hogy Lackner Kristóf, az európai jogi hagyományok egyik legjelesebb hazai ismerője ezen első jogirodalmi próbálkozásának fordítását közreadjuk, feltárva a munka keletkezési körülményeit kívánunk tisztelni Molnár Imre Professzor Úr előtt. Ugyanakkor ezáltal a koraújkorban Európa különböző jogi karain a magyarországi joghallgatók által megvédett *disputatiók* közül a legkorábban keletkezett kerül bemutatásra és elemzésre.⁷ A munkában a magyar jogtudományi irodalom egyik legelső zsengejét is tisztelhetjük, s ez a tény már önmagában is méltóvá teszi a kis füzetet az ünnepektől kései római jogász és a szélesebb tudományos közvélemény figyelmére.

A HELYSZÍN

A gráci protestáns tartományi iskola (Landschaftsschule–*illustre gymnasium*) létrehozásának gondolatával a stájer tartományi gyűlés már 1541 márciusában

³ *THESES DE USUCAPIONIBUS, DONAT. ET SEQQ. II. TIT. LIB. II. Inst.Iur. Cum materiis D. & C. Nobilioribus Ad disputandum propositae in Gymnasio Illustris; Styriae procerum Graciensi, Nicolao Gablmann, I.C. Respondente Christophoro Lacknero Semproniensi Pannonio.* Graetii Styriae excudebat Ioannes Faber, Anno M.D.XCII.

⁴ Lelőhelyét először Juliane KELLER, *Grazer Frühdrucke (1559-1619)*, Graz, 1970, fedte fel. Innen vette át az RMK III. kötetének pótlékfüzete. Vö. *Régi Magyar Könyvtár III-dik kötet. Magyar szerzőktől külföldön 1480-tól 1711-ig megjelent nem magyar nyelvű nyomtatványoknak könyvészeti kézikönyve. Pótlások, Kiegészítések, Javítások.* 1. Füzet. Szerk. BORSA Gedeon, Budapest, 1990, 250.

⁵ KOVÁCS József László recenziója Juliane Keller, *Grazer Frühdrucke (1559-1619)* című munkájáról, Soproni Szemle, (1983), 188-189.

⁶ RMK III. Pótlások, 5524. sz.

⁷ Ezek jegyzékére vö. SZABÓ Béla, *Előtanulmány a magyarországi joghallgatók külföldi egyetemeken a XVI-XVIII. században készített disputatióinak (dissertációinak) elemzéséhez*, Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Juridica et Politica Tom. VIII, Fasc. 5, 1993. 115-152.

foglalkozott. Az ekkor megszületett határozat azonban csak 1544-ben vált valóra.⁸ {335}

Az *illustre gymnasium*, a német birodalomban egy sajátos iskolatípust valósított meg a 16. században. A strasbourg és altdorfi – két evangélikus birodalmi város által alapított – iskolák képezték ezen iskolatípus mintapéldáját. Ezen egyetemi oktatás színvonala felé közelítő iskolák nem rendelkeztek olyan önállósággal, mint az egyetemek és hiányzott náluk az egyetemi fokozatok odaítélésének, a doktorrá avatásnak a jogosítványa is. Közös sajátosságuk volt, hogy a szabad művészetek oktatása mellett a magasabb tudományok (teológia, jogtudomány, sőt az orvostudomány) területén is rendszeres képzést biztosítottak az érdeklődő, idősebb hallgatóságnak.⁹ Strasbourgban tíz osztályban folyt az *artès*-képzés, míg a többi tudományágakat – ezen osztályok felett – szervezett előadások keretében oktatták, egyetemi szinten.¹⁰

A strasbourg és altdorfi akadémiai gimnáziumok császári privilégium által nyerték el a *gymnasium illustre* rangot. A stájer evangélikus rendek gráci iskolájánál azonban ilyen megerősítésnek nincsen nyoma. Bár a rendek – a birodalmi városok *magistratus* ához hasonlóan – felügyelték az iskola működését és megszervezték annak fenntartását, azt mondhatjuk, hogy az önmegjelölés hasonlósága ellenére a gráci intézmény oktatási színvonala, szervezettsége nem érhetette el az említett két birodalmi város Európa-hírű iskoláinak színvonalát. A *Landschaftschule* képzése – valószínűleg az eredeti koncepció szerint is – csak négy osztályra oszlott, vagyis jóval kisebb volt képzési kínálata.

Mivel az alábbiakban egy jogi tárgyú *disputatió*t kívánunk közelebbről megvizsgálni, most elsősorban a jogi tanulmányok gráci lehetősége a fontos számunkra. Röviden át kell tekintsük tehát azt a keveset, amit a gráci protestáns tartományi iskola – hosszabb-rövidebb megszakításokkal – 1556 és 1598 között létezett jogi oktatásáról tudunk.

⁸ Az iskola és a jogi oktatás korai történetére lásd mindenekelőtt Gustav PSCHOLKA, *Die Rechtslehrer der steirischen Landschaft in Graz*, Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark, 9(1911), 29-88.; Gunter WESENER, *Römisches Recht und Naturrecht. Geschichte der Rechtswissenschaftlichen Fakultät der Universität Graz*, I, Graz, 1978, 3-5.

⁹ A. SCHINDLING, *Strasbourg und Altdorf – Zwei humanistische Hochschulgründungen von evangelischen freien Reichsstädten*, Beiträge zur Problemen Universitätsgründungen der Frühen Neuzeit. Hg. von P. BAUMGART – N. HAMMERSTEIN, (Wolfenbütteler Forschungen 4), Nendeln, 1978, 149-190.

¹⁰ A. SCHINDLING, *Humanistische Hochschule und freie Reichsstadt. Gymnasium und Akademie in Strassburg. 1538-1621*, (Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Geschichte Mainz 77), Wiesbaden, 1977, 34-43. A strasbourg akadémia működésére és jogoktatására lásd rövid összefoglalásként SZABÓ Béla, *Dionysius Gothofredus magyar hallgatói Strasbourghan*, Dum spiro doceo. Huszti Vilmos 85. születésnapjára, Szerk. SZABÓ Béla – SÁRY Pál, Miskolc, 2000, 201-211.

Az alap- és *trivium*-ismeretek oktatása mellett a 16. század '50-60-as éveitől – hasonlóan a nagynevű "névrokon" intézményekhez – a gráci iskolában is törekedtek arra, hogy a tanítványoknak alapvető jogi ismereteket kínáljanak. Először 1560-ban említene az iratok egy jogoktatásra ajánlkozó személyt, akit azonban még nem alkalmaztak az iskolafelügyelők¹¹. A stájer rendek {336} mindenesetre szükségét látták a jogi oktatásnak és az évtized közepén már bizonyítottan folyt bizonyos jogi oktatás is az intézményben: 1566-ban bizonyos dr. Georg Lang csaknem egy éven át kifejezetten jogtanárként került alkalmazásra, és heti két-három alkalommal előadta Iustinianus *Institutio*-it.¹² Lang 1566 végén bekövetkezett elbocsátása után bizonytalan, hogy folytatódtak-e ezek az előadások. Bizonyos azonban, hogy a rendszeres jogi képzés 1570-ben újra-, illetve elkezdődött és folyamatos volt egészen a protestánsok Grácból való kiűzéséig, 1598-ig. A jogoktatás megszilárdításában nagy szerepe volt az ekkor jogtanárként színre lépő dr. Adam Venedigernek, akinek tevékenysége az elkövetkező több, mint negyedszázadra meghatározta a jogi ismeretek oktatásának menetét az *illustre gymnasium* ban. Az Itáliában jogi doktori címet szerző Venediger, akit az *Institutio* k előadásával bíztak meg¹³, oktatási tevékenységét hét éven át látta el, és amellet ügyvédként (Schrannenprokurator) is tevékenykedett.¹⁴ Az oktatásból való kiválása után – 1600-ban bekövetkezett száműzetéséig – a helyi nemesi bíróság jegyzőjeként (Landschrannenschreiber) tevékenykedett.

Bár az általa kialakított oktatási módszerekről keveset tudunk, tevékenységének idejére tehető a jogi tárgyak szerves beépítése a *gymnasium* oktatási kínálatába. 1572-ben az iskola, a hallgatói létszám növekedése és az oktatott tárgyak számának megszaporodása, valamint a jezsuiták térnyerése miatt új épületbe (Eggenberger Stift) költözött, ahol – fennállása tartamára – végleg kialakult az

¹¹ Az említett tartományi gyűlési jegyzőkönyvben egy bizonyos Melchior Einpacher kínálkozott jogoktatásra: "...er wolle der Jugend in ainer Lanschaft Schuel alle Tage ain Stunde zwo, in weltlichen Rechten lesen, oder ain halbe Stunde dazwischen dictiren." A jelentkezőt a rendelkezésre álló adatok szerint nem alkalmazták. Lásd PSCHOLKA, *i. m.*, 30-31.; WESENER, *i. m.*, 3-4.

¹² Lang céljait így foglalta össze egy kérvényében: "Erstlich will ich mich alsbalt der Landschaftsschulen annemen die selbig ordenen und fassen und ins Werk setzen, auch selbst den Größen und Verständigern nicht allein in artibus sondern auch institutionibus in der Wochen 2 oder 3mal publice lesen ond solchs das erst Jar tuen..." PSCHOLKA, *i. m.*, 32-33. Lásd továbbá WESENER, *i. m.*, 4.

¹³ "Zum andern soll er sich auch in einer ehrsamem Landschaft Schuel nach Gelegenhait oder Zeyt und Auditorn mit fürlesung der edlen Jugend die institutiones iuris, oder was ime hierinnen für guet und dienstlich ansehen wil guetwillig gebrauchen lassen" – szólt 1570-április 1-én kelt kinevezési okmánya. Vö. PSCHOLKA, *i. m.*, 35.

¹⁴ Ezek szerepére lásd részletesen Gunter WESENER, *Das innerösterreichische Landschrannenverfahren im 16. und 17. Jahrhundert*, Graz, 1963, 36-39.

oktatás szerkezete.¹⁵ A rostocki teológus, dr. David Chytraeus tanterve szerint a negyedik osztályban ("*quarta classis, quae publica dicitur* ") a képzés három irányban szétvált: egy teológiai, egy jogi és egy filozófiai részre.

Az iskolát a rektor irányította, egy prorektor segítségével. Az oktatásban mellettük több *praeceptor* és "*unterpraeceptor*" vett részt. A jogi részlegben Iustinianus *Institutio*-i mellett (*Lectio iuris institutionum et regularum*) nagy {337} hangsúlyt fektettek a történelmi ismeretekre.¹⁶ A jogi oktatásért felelős tanárt a *professura institutionum imperialium*-ra hívták meg. Ugyanakkor – mint alább látni fogjuk – általános szokás volt, hogy egy-egy tanár több tárgy oktatását is ellássa.

Venediger utódai – valószínűleg tovább szélesítve a lehetőségeket – folytatták a megkezdett munkát. A Pisában frissen jogi doktorrá avatott dr. Wolfgang Finkelhthauß (1577-1582 között), valamint az Itáliában (Pádova, Siena) jogi tanulmányokat is folytató magister Georg Stadius (1582-1590 között) látták el a jogi oktatással járó feladatokat. Utóbbi elsősorban matematikus és asztronómus volt, de rá maradt a történelem és a jogi tanok előadása is.¹⁷

Bár a gráci protestáns jogtanárok sorában nem kerül említésre, minden jel szerint egy bizonyos ideig – "mellék-tevékenységként" – felelős volt a jogi oktatásért Nicolaus Gablmann is, akit a történelem oktatására hívtak meg. Ezt bizonyítja, hogy 1592-ben több jogi *disputatio* tanári közreműködőjeként, *praesese*ként tűnt fel. Mind személyéről, mind ezen tevékenységéről bővebben lesz szó az alábbiakban.

Gablmann nagy szerepet játszott a *gymnasium illustre* utolsó jogtanárának Grácba csábításában is. Mint azt egy 1591 júliusában kiállított elismervény bizonyítja, *magister* Valentinus Carg az ő rábeszélésre fogadta el a Landschaftsschule meghívását a jogtanári (*iuris professor*) állás betöltésére.¹⁸ Carg – aki 1594 és 1595-ben az iskola prorektora is volt – oktatói tevékenységéről nem áll rendelkezésünkre adat. Egészen 1598 nyaráig, a Landschaftsschule bezárásáig

¹⁵ Kovács – szerintünk tévesen – 1574-re teszi a tartományi gimnázium megnyitását. Ekkor inkább valamiféle újjászervezésről lehetett inkább szó, amit a költözés is szükségessé tehetett. Ekkor a Lipcséből származó Hyeronimus Osius volt az iskola rektora. Vö. KOVÁCS, Soproni Szemle, (1983), 188.

¹⁶ PSCHOLKA, i. m., 37-38., WESENER, *Römisches Recht...*, 4.

¹⁷ ... in seiner gehabten Lectur, tam astronomiae, quam iurisprudentiae und historiarum so lange er in einer ehersamen Lanschaft Bestallung gewest..." – szólt egy kérvényére adott tartományi gyűlési válasz. Vö. PSCHOLKA, i. m., 52.

¹⁸ "Ich M. Valentinus Cargius bekenne mit dieser meiner Handschrift, daß heut dato Herr Nicolaus Gablmann hab mit mir gehandelt und tractirt, daß ich mich in einer ehersamen löblichen Landschaft in Steyr Stiftschuel zu Grätz solle lassen zu einem Professor brauchen welchs ich gutwillig versprochen... 12. Julii 1591. M. Valentinus Cargius." PSCHOLKA, i. m., 53-54.

oktatott Grácban. Röviddel az intézmény bezárása után, azon év augusztusában halt meg.¹⁹

Azon túl, hogy a jogi előadások középpontjában Iustinianus *Institutio*i álltak, nagyon keveset tudunk arról, hogyan, milyen óraszámban, milyen foglalkozások keretében folyt a jogi oktatás a negyedik osztályban.

Azt viszont tudjuk, hogy a jogi oktatás iránt elsősorban nemesi származású tanulók és azok magánnevelői (*praeceptores*) érdeklődtek, ezért jelölték ezt a részleget *schola procerum* -ként. Grác városa ugyanakkor egy 1570. szeptember 1-én a rendekkel kötött szerződésben elérte, hogy polgárfiak is látogathassák ezt a tanfolyamot.²⁰ Mivel az itteni kínálat csak az alapok megszerzéséhez volt elegendő a hallgatók jogi tanulmányainak folytatásához – és esetleges {338}lezárásához – kénytelenek voltak továbbutazni egy jogi fakultással rendelkező egyetemre.

A SZEREPLŐK

A tanár

A vizsgálandó dolgozat elkészítésében és megvitatásában – a kor szokásainak megfelelően –nagy szerepet kapott az általában *praeeses* megjelölést kapó tanár. Esetünkben ez a tanárszemélyiség nem ismeretlen a kora újkori magyar történetírás kutatói előtt. A gráci iskolában a jogi oktatásba is belekóstoló Nicolaus Gablmann élete ugyanis több szálon összefonódik a 16. század végének magyar művelődéstörténetével.²¹

A mecklenburgi születésű, protestáns Gablmann 1585 óta taníthatott Csepregen a *trivium*-iskolában, melyet Nádasdy Tamás valamikor az 1530-as években alapított.²² A nagyműveltségű mester csepregi tevékenységének kezdetét azért tehetjük erre az időre, mert egy 1588. februárjában Csepregen keltezett, Hugo Blotius császári könyvtárhoz címzett levele szerint már három éve Magyarországon tanított.²³ A csepregi iskola ebben az időben nagyszámú hallgatóságot vonzott nem csak Észak-Nyugat-Magyarországról, hanem Bécsből és Bécsújhelyből is.

¹⁹ PSCHOLKA, *i. m.*, 54.; WESENER, *Römisches Recht...*, 5.

²⁰ PSCHOLKA, *i. m.*, 38.

²¹ SZINYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, Budapest, 1891-1914, III, 918-920.

²² Az iskola történetére lásd RAJCZY Mária Mechtilda, *Csepreg irodalmi multja és népköltészeti hagyományai*, Sopron, 1944, 13-14.

²³ Rajczy ezzel szemben csak 1587-re teszi csepregi megjelenését. Vö. RAJCZY, *i. m.* 15. Ezt támasztja alá Szinyei is, aki szerint 1585 és 1587 között Gablmann Késmárkon tanított. Vö. *i. m.* 919.

Gablmann említett levele szerint – bár már sokat tanult és látott – leghőbb vágya, hogy jogi tanulmányokat folytasson, mivel enélkül és az ékesszólás további tanulmányozása nélkül nagyon sötétnek látja jövőjét. Ezért *praeceptor*nak is hajlandó lenne elszegődni olyan magyar mágnesifjak mellé, akik itáliai tanulmányútra indulnak.²⁴ Kívánsága – ha nem is tudjuk pontosan mi módon – de viszonylag hamar teljesült, hiszen 1589. júliusában már Pádovából írt meglehetősen mézesmázos levelet a könyvtárnoknak. Pádovai tevékenységéről, tanulmányairól egy másik 1590. márciusában kelt leveléből tudunk meg valamiképp: a Cujacius által kiadott *Basilica* és más jogkönyvek tanulmányozásáról tudósít.²⁵ Ugyanezen év májusában Pádovában újra kiadta {339} *Monomachia* ját, amivel történészi hírnevét Magyarországon megalapozta, s melyet először 1588-ban, Németújvárott²⁶ adott sajtó alá.²⁷ Nem tudunk sokat ezen itáliai éveiről. Jogtanulását azonban az is igazolja, hogy később mindkét jog *licenciatus* ának (U. J. *licenciatus*) írja magát.²⁸

Gablmann valamikor 1591. elején érkezhetett Grácba valószínűleg elfogadva egy állást, melyet a Landschaftschuleban kínáltak fel neki a stájer rendek nevében eljáró iskola-felügyelők. Korábbi ismerőse, Valentin Carg az év júliusi elkötelezését már ő intézte az iskola nevében.²⁹ Szeptemberben mint *jurisconsultus* (JC) adott hírt magáról Grácból Blotiusnak.³⁰ Nem világos, hogy milyen státusban oktatott az iskolában, de valószínű, hogy a filozófia, a történelem oktatására és talán a vakáns jogi *professura* ellátására kérték fel. Igen aktív tanár lehetett. Ezt mutatják az elnöklete alatt megvédett *disputatio*k és egy Grácban, 1592-ben megjelentetett Euripidész kiadványa is.³¹

Gráci tevékenysége 1593 őszén szakadt meg, mikor kedvenc tanítványával, Lackner Kristóffal és annak védeenceivel újra Pádovába indult.³² Valószínűleg

²⁴ THALLÓCZY Lajos, *Gablmann Miklós, császári hadi történetíró emlékezete (+1596)*, Történelmi Társulat, (1896), 578.

²⁵ "De Basilicis scribo, quae nostrum Cujacium tantum fecere Jurisconsultum. Scribo inquam, clarissime Domine, num in Bibliotheca caesarea reperiantur. Notavi multa ex nostro jure, quae dubie, quae contraria, quae obscura. Latini uix me pro libitu juuabunt: Graecos suspicio: quorum collatione, me ipsum forsán juuare potuero." THALLÓCZY Lajos, *Adatok Gablmann Miklós és Blotius Hugo viszonyához*, Történelmi Társulat, (1897), 429.

²⁶ *Monomachia Hungaro Turcica, Dvobus carminum Libris conscripta...*, Német-Ujvár, 1588.

²⁷ A második kiadás címe: *Nicolai Gabelmanni Germani monomachiae Hungaro-Turcicae Carminum libri duo*. Patavii MDXC. Apud Paulum Meietum.

²⁸ Egy 1596-os császárhoz intézett kérvényében. Vö. THALLÓCZY, *Adatok...*, 438.

²⁹ Lásd fent.

³⁰ Vö. THALLÓCZY, *Adatok...*, 431.

³¹ *Tragoedia Phoenissimarum Euripidis Poetae Tragici Nicolao Gablmanno Interprete Graecii*, 1592. Vö. KELLER, *i.m.*, 75. sz.

³² KOVÁCS, *Lackner Kristóf és kora*, 13.

csak rövid időt töltött itt, épp annyit, ami az újonc egyetemisták legelső ügyes-bajos dolgainak elintézéséhez és egyetemi életbe való bevezetéséhez elegendő volt, mert hamarosan – háttérbe szorítva tanári énjét – más feladatok kezdtek érdekelni.

Az Itáliából talán már 1593 végén, vagy a következő év elején Bécsbe érkező, majd a magyarországi hadszíntéren tapasztalatokat szerző Gablmannt ugyanis Ulrich Pezzen udvari tanácsos javaslatára Rudolf császár 1594 augusztus elejétől hadi történetíróvá nevezte ki, havi 30 forintos díjazással. Gablmann ezáltal az udvari személyzet tagjává vált.³³ Tiszténél fogva köteles volt részt venni a hadjáratokban és a csatákról, táborozásokról jelentést kellett készítenie.³⁴ Hivatalnok és haditudósító lett egy személyben. Ott volt Esztergom sikertelen ostrománál, s ottani tapasztalatait emlékiratban foglalta össze.³⁵ Később az {340}1594 végén a császári csapatok hadvezérévé kinevezett Karl Mansfeldet követte hadi mozdulataiban. Esztergom újabb ostromát verses munkában örökítette meg,³⁶ beszámolva a hadvezér természetes haláláról. Mansfeld halála után Gablmann továbbra is a seregnél maradt, rendszeres hadi naplót vezetve egészen 1596. október 25-ig, a mezőkeresztesi csatában való eltűnéséig.

A tanítvány

A gyermek Lackner alaptanulmányait nagy valószínűség szerint a soproni iskolában kezdte. Itt tanult meg írni, olvasni, itt tanulta meg a német nyelv és a latin nyelvtan alapjait. Magyar szóra, cseregyerekként látogathatta néhány évig a Nádasdy Tamás által alapított csepregi iskolát is.³⁷ Tanulmányai nem lehettek

³³ THALLÓCZY, *Gablman...*, 582.

³⁴ Esküje szövege szerint: ...in sonderheit aber under vorsthenden Kriegs-Expedition, solang der jezige offene Krieg wehret, in Veldtlager mich zu befindten, Alles vndt Iedes, so beiderseits furlauffen wirdet hie undt wider nach meglicheit in Erkhundigung zu bringen, dasselbe Alles vndt Iedes, bestes Weiss warhafft vndt vmbstendlich aufzaichnen, beschreiben.... Vö. THALLÓCZY, *Adatok...*, 432

³⁵ Ennek magyar fordítását közli THALLÓCZY, *Gablman...*, 598. skk.

³⁶ A mű címe: *Mansfeldiana Militia Hungara. Hoc est: Panegyris et vera methodica narratio de virtutibus, vita moribus, progressu, disciplina belli, rebus gestis, morte illustrissimi Caroli, magnanimi principis atque comitis in Mansfeld etc., serenissimi Austriae Archiducis Mathiae, Imperatoris belli Hungariae inferioris Vicarii... a Nicolao Gablman ...*

³⁷ Nem tisztázottak az ötvös fiának korai évei. Angyal szerint 1579-től tanult a csepregi iskolában, de onnan megszökött, a Felvidéken és Morvaországban bolyongott, majd katonának állt. Hogy mikor történt ez, arról nem szól a szerző. Mások (Payr, Kovács) szerint a soproni iskolák bezárása kényszerítette őt is a csepregi protestáns szellemű

folymatosak, mert forrásaink szerint egy ideig apja ötvösműhelyében is tanonckodott és a mesterséget is kitanulta.

1584-ben Draskovich György kalocsai érsek, győri püspök, kancellár és királyi helytartó parancsára Sopronból távozniuk kellett a protestáns lelkészeknek és tanítóknak. A helyi tanulási lehetőségek bezárultak az evangélikus soproni ifjak és így a tudás iránt újra érdeklődést mutató Lackner előtt.³⁸ Néhány évvel később (de biztosan 1585 után³⁹) kerülhetett Lackner (talán már másodszor) a csepregi *trivium*-iskolába, ahol Gablmann tanári felügyelete alá került. Hogy mennyi időt töltött itt, nem tudjuk.

Mindenesetre Gablmann nem végezhetett rossz munkát és a családdal fenntartott kapcsolatai sem szakadhattak meg, mert Lackner szülei kapva kaptak a lehetőségen, hogy amikor a fiatal német tanár a gráci *illustre gymnasium* ban szerzett tanári állást, fiukat is odaküldjék és újra az ő gondjaira bízzák valamikor 1591 folyamán.

Lackner Grácban nagy valószínűséggel retorikai, teológiai és jogi tanulmányokat folytatott a harmadik vagy negyedik osztályban. Az bizonyos, hogy több mint két éven át koptatta az Eggenberger Stift iskolapadjait.

A gráci tanárok közül Gablmann mellett Carg professzorral bizonyított a szorosabb kapcsolat. Gablmann és Carg között már 1588-ban fennállott egy {341} bizonyos kontaktus⁴⁰, és ez a kapcsolat Gablmannon keresztül tovább fűződött Sopron felé is. Carg valószínűleg már gráci professzorként – legalább egyszer – ellátogatott Sopronba. Mindenestre személyes kapcsolatban volt a Lackner családdal, mint azt több – alább említendő – adat is igazolja.

Véleményem szerint megfontolandó – a korábban többször idézett – Pscholka azon állítása, mely szerint Carg már 1591-ben elfoglalta volna állását. Ennek ellentmond, hogy Gablmann több 1592-es jogi *disputatio* (*Theses*) tanáraként szerepel, s miért lenne ez így, ha ezen feladatra már rendelkezésre állt volna egy főállású jogtanár. Az is lehetséges, hogy egy bizonyos időn át ketten vitték a jogi előadásokat, illetve, hogy a *disputatio*-kat (vagy azok egy részét) Carg a pedagógiában járatosabb Gablmannra hagyta az 1592-es év folyamán.

A minden jel szerint beteges Carg egyébként is sokat lehetett távol és így nem folytathatott teljes értékű oktatói munkát. Egy 1592 decemberében kelt levél, melyet Lackner Ádám felesége Consul Anna írt Lackner Kristófnak, azt látszik

intézetbe. A pontos adatokkal valamennyi szerző – források hiányában – adós marad. Vö. ANGYAL, *i. m.*, 2.; KOVÁCS, *Lackner Kristóf és kora*, 12.; PAYR, *i. m.*, 11.

³⁸ PAYR, *i. m.*, 11.

³⁹ Payr valószínű véleménye szerint 1587-ben. PAYR, *i. m.*, 8.

⁴⁰ THALLÓCZY, 1896, 578. Gablmann talán Cargtól vette az ötletet, hogy Itáliába menjen *praeceptor*ként.

igazolni, hogy Carg *magister* abban a hónapban Sopronban járt és levelet vitt a családnak a Grácban tanuló ifjútól.⁴¹ Carg egy saját levele – 1593. november 7-i keltezéssel – arról tudósít, hogy (valószínűleg Sopronból) Grácba visszaérkezve, Lackner Kristófot már nem találta ott, mert az ifjú röviddel azelőtt Gablmannal együtt Itáliába utazott. Carg leírja, hogy Gablmannnt – annak visszatértéig – neki kell helyettesítenie. Ugyanezen levelében reményét fejezi ki, hogy a következő év áprilisában a balfi fürdők vizével enyhítheti betegségét.⁴²

Mindenesetre megállapítható, hogy Lackner Kristóf ott tartózkodása alatt, mind Carg, mind régi mentora Gablmann is kivehette részét a kissé túlkoros tanuló jogi ismereteinek bővítéséből. A képzés felelősségének nagyobb része Gablmannon nyugodott. A soproni család is őt tekintette az ifjú pallérozódása letéteményesének, mint az kitűnik a mostohaanya, Consul Anna idézett levelének Gablmann javadalmazását célzó kitételeiből is.

A szoros személyes kapcsolatok miatt nem csoda, hogy a tanulmányai vége felé járó Lackner helyet kapott azon ifjak között, akik 1592-93-ban Gablmann elnöklése mellett jogi tárgyú vitatkozásokon vettek részt. Ezen munkák közül hétnek a címét ismerjük,⁴³ de bizonyos, hogy jóval több is született ezekben az {342}években. Lackner – alább ismertetendő – dolgozata ugyanis a "*Disputatio septima*" megjelölést kapta. Kérdés, hogy ez valamennyi tudományterületet figyelembe véve volt a hetedik vitatkozás, vagy a jogi *disputatio*k sorában. Ez utóbbi esetben lehetséges, hogy Valentinus Carg is vezetett jogi vitatkozásokat, bár erről nincsenek adataink.

Az, hogy Lackner jogi témában próbálta ki vitatkozási képességeit, tekinthető a kialakuló személyes érdeklődés bizonyítékának, illetve a tervezett itáliai utazás előszelének. Nagy szerepe lehetett a jogtudomány felé fordulásban annak a

⁴¹ *Régi magyar levelestár (XVI-XVII. század)*, Szerk. HARGITTAY Endre. I. Budapest 1981, 276.

⁴² KOVÁCS József, *Kis adat a balfi gyógyfürdőről*, Soproni Szemle, 1957, 288.

⁴³ 1. *Theses de nuptiis, adoptionibus et quibus modis jus patriae potestatis solvitur*, Graecii Styriae, 1592. 2. *Theses de usucapionibus et donationibus*, ib., 1592. 3. *Theses de rerum divisone et acquir. rerum dominio*, ib. 1592. 4. *Disputatio sistens illustrat. problemata juris*, ib., 1593. 5. *Theses de testamento rupto, inito, inofficioso*, ib. 1593. Vö. Johann Heinrich STEPF, *Gallerie aller juridischen Autoren*, 1822, Bd. 3. Ehhez jön még KELLER szerint: 6. *Theses de tutela et cura*, ib. 1592. 7. *Theses de testamento ordine*, ib., 1592. Vö. KELLER, *i.m.*; Az 5. és 6. számú dolgozat *respondens* e Johannes Sigismundus Wagn in Wagensperg volt, aki Lackner későbbi útítársa lett. A 7. számú dolgozat *respondens* eként egy bizonyos Christophorus Locamer van feltüntetve. A Keller művét soproni szempontból ismertető Kovács József László szerint nem kizárt, hogy ez elírás és a név mögött szintén Lackner személye húzódik meg. Vö. KOVÁCS, Soproni Szemle, (1983), 189.

vágynak is, hogy Sopron város vezetőinek imponálja munkájával és mintegy ajánlja magát a későbbiekre.

Bár arról csak közvetett adataink lehetnek, hogy milyen szerepe volt a *disputatio*knak az *illustre gymnasium* képzési tervében, de úgy tűnik, hogy Lackner dolgozata nem tekinthető a tanulmányokat záró vizsgadolgozatnak.⁴⁴ Inkább – mint e fenn említett sorszámozás is mutatja – a gyakorló vitatkozások (*exercitia*)⁴⁵ közé kell sorolnunk a soproni ötvös fiának nyomtatott munkáját. Erre utal a vitatkozások rendszeressége, állandó helyen és időben való megrendezése (*horis et loco ordinato*). A foglalkozások célját a tananyag elmélyítésében láthatjuk.

Ugyanakkor bizonyíthatóan nagy jelentősége volt, hogy a hallgatók a viták alapjául szolgáló anyag kinyomatásával szorgalmukat is bizonyítani tudták pártfogóik felé. Mint alább olvashatjuk Lackner ezen kísérlete eléggé felemásra sikerült, de a "*Disputatio septima*" mégis igazolta, hogy tanulmányaiban egy bizonyos szintre eljutott. És hogy ez a szint nem volt alacsony mutatja, hogy Pádovába érkezése után alig két évvel már mindkét jog doktorává avathatták.

A gráci éveknél nem csak tudása növelésében volt nagy szerepe, hanem – a kor szokásának megfelelően – későbbi sorsát meghatározó személyes kapcsolatok kiépítésében is. Itt került kapcsolatba Wolfgang Saurau főmarsallal, a stájer evangélikusok vezérével, aki nevelőül fogadta fel Itáliába induló fia mellé. Ugyancsak *praeceptor*a lett diáktársának, Johannes Sigismundus Wagn-nak. Velük és Gablmannel együtt indult útnak 1593 késő őszén Pádova felé.

A MUNKA

Mielőtt Lackner *theses*ének rövid elemzésébe kezdenénk, néhány szóban meg kell emlékeznünk arról, hogy mit is értettek a 16. században *disputatio* alatt, milyen szerepe volt az egyetemi (és gyakran a "középszintű") oktatásban.⁴⁶

A késő középkortól a felsőoktatásban *disputatio* alatt a hallgatók (vagy professzorok) által írt – de minden esetben szóban megvitatott és megvédett – kisebb tudományos dolgozatokat értettek. A 16. század második felétől a *disputatio*nak, mint *actus academicus*-nak a következő általánosított fogalmát adhatjuk: a *respondens* (hallgató) egy *praeses* (tanár vagy felsőbb éves hallgató) vezetése alatt, vagy legalább támogatása mellett, meghatározott állításokat (téziseket) védett meg szóbeli formában az *opponens* vagy *opponens*ek ellenvetései,

⁴⁴ Másként vélekedik KOVÁCS, Lackner Kristóf és kora , 13.

⁴⁵ Ezekről bővebben lásd SZABÓ Béla, *Előtanulmány...* , 89.

⁴⁶ Az alábbiakra lásd összefoglalóan SZABÓ, *Előtanulmányok ...*, 82-87.

kifogásai ellen. A *disputatio* szolgálhatta a gyakorlást, de a vizsgafolyamatok fontos része is lehetett.⁴⁷

A *disputatiók* tényleges jelentősége abban állt – helyezkedjék is el az egyes hallgatók egyetemi tanulmányainak bármely szakaszában –, hogy a hallgató vagy a tudós-jelölt bizonyíthatta kollégái, hallgatótársai és professzorai (tehát értő szakmai közönség) előtt, hogy álláspontját meg tudja védeni, s a vita során szakszerűen tudja használni mind a jogszabályok, mind a szakirodalom terén szerzett ismereteit.⁴⁸

A jogoktatás részeként ezek a kisebb munkák foglalkozhattak – mint a jogoktatás korábbi korszakaiban – egy-egy jogeset (*casus*) megoldásával,⁴⁹ de – közelítve a középkori *repetitio*⁵⁰ feladata felé, és lassan ki is szorítva azt – tárgyalhatták a *Corpus Iuris* egy meghatározott címét, illetve rendelkezését is, elmélyítendő az adott forráshellyel kapcsolatos ismereteket.⁵¹ A 16. századra ez utóbbi tartalom vált uralkodóvá. A *disputatiók* egy meghatározott jogi tárgykör vagy a *Corpus Iuris* egy meghatározott részének "iskolás", oktatási célú feldolgozását tették lehetővé.

Formájában, külső megjelenésében és kidolgozottságában Lackner *Thesese* a 16. század utolsó harmadában kialakult *disputatio*s szokásokhoz igazodik. {344} Ebben az időben merült fel ugyanis az igény, hogy mind a vitatkozás résztvevői, mind a hallgatók s az esetleges olvasók számára is megkönnyítsék a tézisekbe foglalt állítások feldolgozását. Ebből a célból a vitatkozások előre nyomtatott szövegében bizonyos indoklást adtak a tézisekhez,

⁴⁷ Hanspeter MARTI, *Philosophische Dissertationen deutscher Universitäten 1660-1750. Eine Auswahlbibliographie*, München, 1982, 13.; Filippo RANIERI, *Juristische Universitätsdisputationen im 17. und 18. Jahrhundert. Zur Analyse der deutschen Autoren und Handlungsmarktes*, Historische Soziologie der Rechtswissenschaft, Frankfurt am Main, 1986, 158-159.

⁴⁸ Karl MOMMSEN, *Katalog der Basler juristischen Disputationen 1558-1818*, Frankfurt am Main, 1978, 18.; Karl MOMMSEN, *Auf dem Wege zur Staatssouverenität. Staatliche Grundbegriffe in Basler juristischen Doktordisputationen des 17. und 18. Jahrhunderts*, Bern, 1970, 9.; Lásd még Gertrud SCHUBART-FIKENTSCHER, *Untersuchungen zur Autorschaft von Dissertationen im Zeitalter der Aufklärung*, (Sitzungsberichte der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig, Phil.-hist. Klasse 114) 33.

⁴⁹ Werner KUNDERT, *Einleitung*, Karl Mommsen, *Katalog der Basler juristischen Disputationen 1558-1818*, Hg. Werner KUNDERT, Frankfurt am Main, 1978, 26-27.

⁵⁰ Vö. K-H. BURMEISTER, *Das Studium der Rechte im Zeitalter des Humanismus im Deutschen Rechtsbereich*, Stuttgart, 1974, 215-216..

⁵¹ Margreet ASHMANN, *Collegia publica et privata: Eine Erscheinung deutscher Herkunft an den niederländischen juristischen Fakultäten um 1600?*, Die Rechtswissenschaftlichen Beziehungen zwischen den Niederlanden und Deutschland in historischer Sicht. Vorträge gehalten auf dem 28. Deutschen Rechtshistorikertag in Nimwegen am 25. September 1990, hg. Robert FEENSTRA - Chris COPPENS, Nijmegen, 1991, 2.

magyarázatokat fűztek az egyes tételekhez. A tudományos irodalomban való jártasság igazolása mellett ez azért is célszerű volt, mert magát a szóbeli aktust is megszabadították a forráshelyek és irodalmi utalások felsorolásának terhetől, s több idő maradhatott az érdemi vitára. A téziseket az irodalmi utalások mintegy "felöltöztették", innen az elnevezés: *theses vestitae*.

Lackner gráci *disputatio*-ja – csakúgy, mint pádovai doktori dolgozata – a *theses vestitae* egy korábban kialakult, egyszerűbb formájához tartozott, ahol is az utalások vagy az adott tétel egész szövegére vonatkoztak, az állítás forrására kívántak rámutatni, vagy egy-egy szót kívántak megmagyarázni.⁵²

A munkát tartalmilag a kis terjedelmű exegétikus művek (*repetitiones*) közé sorolhatjuk. Ezek a munkák a jogászai gondolkodás egyik alapvető formájára, az egyes autoritativ szöveghelyek elemzésére, kommentálására vezethetők vissza. Akár csak Lackner dolgozata, címükben ezek a munkák egy-egy (*Institutio* vagy *Digesta*) szöveghelyre utalnak. Ezen esetekben az adott szakasz (*lex*) valóban részletes tárgyalását várhatjuk el a *disputatio* tól.⁵³

Ha a korabeli jogi irodalom "műfajai" közé kívánjuk elhelyezni ezeket a szövegelemzéseket, a *fragmentum*-kommentárok újabb típusába sorolhatjuk őket, és céljuknak nem az anyag teljes kifejtését, hanem a tárgy tömör összefoglalását tekinthetjük.⁵⁴ Bár arra is lehetőséget kínált volna az ilyen típusú megközelítés, hogy a régi középkori kommentálási metódusnak megfelelően lépésről lépésre kövesse és elemezze a szöveget, Lackner esetében az idő rövidsége (bár a címlapból kitűnően *Thesese* két foglalkozáson került megvitatásra) és a foglalkozás jellege nem kívánta meg a *respondens* től a túl részletes elemzést.

A Sopron város tanácsának ajánlott⁵⁵, 46 tézisből álló munka Iustinianus *Institutio*-inak négy fejezetéből (Inst. 2, 6-9) válogatva emel ki bizonyos megállapításokat. A bizánci tankönyv második könyvének elbirtoklásról szóló 6. fejezetéhez (*De usucapionibus et longi temporis possessionibus*) kapcsolható a tézisek csaknem fele (1-19). Az ajándékozásról szóló (*De donationibus*) fejezetből

⁵² SZABÓ, *Előtanulmányok* ..., 92-93.

⁵³ Elnevezésük: *analysis, commentatio, enucleatio, intellectus, nervus*. Vö. Werner KUNDERT, *Einleitung* ..., 60.; Alfred SÖLLNER, *Die Literatur zur gemeinen und partikularem Recht in Deutschland, Österreich, den Niederlanden und der Schweiz* = Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte, hg. Helmut COING, II/1, München, 1977, 528-529.

⁵⁴ Ernst HOLTHÖFER, *Die Literatur zur gemeinen und partikularem Recht in Italien, Frankreich, Spanien und Portugal* = Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte, hg. Helmut COING, II/, 1977, 127.; SÖLLNER, *i. m.* 530.

⁵⁵ *Ampliss: Senatui Liberae Reipub. Semproniensis Pannoniorum Viris Nobilibus & prudentiss: &c. Dominis & Patronis suis vnice atque obseruanter colendis summisse offer Christophorus Lackner ciuis obsequentiß. etc.*

{345} 11 tézis (20-30), az elidegenítés, a tulajdon átruházás egyes szabályait bemutató következő két fejezethez (*Quibus alienare licet vel non* és *Per quas personas nobis adquiruntur*) tíz (31-40) illetve hat (41-46) tézis született.

Lackner 46 jogi téziséhez kiegészítésként – talán hangsúlyozandó más tudományterületekre is kiterjedő ismereteit – Arisztotelész munkáihoz kapcsolódva három etikai és 10 politikai tézis⁵⁶ is kapcsolódik. Ezen állításoknál már nem találkozunk *allegatió*kkal csak a munka azon fejezete van megjelölve, ahonnan az adott tézis származik. Az ilyen jellegű kiegészítések (*corollaria*) nagyon gyakoriak voltak és jogi *disputatio*k esetén általában azt a célt szolgálták, hogy a *respondens* a vitatkozás adott szűk témakörén kívülre terjedő, más jogterületekre vonatkozó ismereteiről is számot adhasson. Nem voltak ritkák azonban olyan *corollariák* sem – mint esetünkben is –, melyek a jogtudománnyal határos tudományterületekről csatoltak kiegészítő téziseket a dolgozat fő szövegéhez. A gráci gimnázium oktatási kínálata és a *praeses*, Gablmann személye pedig egyenesen indukálta a morális és politikai ismeretekben való jártasság illetén felvillantását is.

Összességében megállapíthatjuk, hogy Lacknernek a gráci *illustre gymnasium* ban készített *Theses*e színvonalban nem áll mögötte az egyetemeken készített *disputatio*knak

UTÓÉLET?

Lackner röviddel elkészültük után, október 11-én⁵⁷ megküldte munkájának kinyomatott példányait Sopron város vezetésének, bizonyítandó tudományokban való előrehaladását. Mint arról mostohaanyja levele felvilágosította, a városi urak azonban kevés figyelmet szenteltek zsengéjének:

"Leveled, melyet nekem írsz, és választ kérsz uraimtól téziseidre és leveledre, melyet én nekik átadtam, erre még kevés válaszom van. Minden szétszóratlanul fekszik a városházán, már többször kérelmeztem a választ. Így a tiszteletre méltó tanácsnak nincs füle, hogy meghallja. Azt kell hinnem, hogy nem sok ügyet vetnek az ilyen szükséges tudományra, kevesen vannak közülük, akik megértik, azt kell hinnem Nagyról, Tamisch és Faut úr is kevésnek találják ez ügyet, bosszantó számukra ugyanezeket a téziseket csak egyszer is kezükbe venni, és megnézni, mi a te szorgalmad és munkád. Ha kedvük és szeretetük lenne ehhez, nem lehetséges, hogy ilyen sokáig csinálnák, maguk előtt feküdni hagynák, mint a többiek akkor talán kézbe vennék a dolgot, és nyilatkoznának, hogy mi benne a tiéd, mi másé. A leggyorsabban megírom neked, legyen kis türelmed, te értékeld őket, hogy mit tartanak róla, azt kell hinnem, a jó urak

⁵⁶ *Theses morales ex lib. 4. Eth. Arist.* és *Themata Politica ex lib. 3. Polit. Arist.*

⁵⁷ KOVÁCS, 1983, 189.

nem sokat kérdezősködnek utána, hogy te keveset tanulsz-e, vagy sokat. Semmibe {346} sem veszik, ha szeretnék a tanult embereket, maguk is inkább nagyobb becsben lennének."⁵⁸

Midőn a *Theses* szövegét és fordítási kísérletét közrebocsátjuk,⁵⁹ igazolni szeretnénk, hogy szemben Sopron város 16. század végi vezető férfiával, mi öt évszázad múltán "ügyet vetünk a szükséges tudományra" és törekszünk annak megértésére, elismerve és megbecsülve Molnár Imre Tanár Úrnak az érdeklődés fenntartásában és a "láng továbbadásában" tanúsított elvülhetetlen szerepét.

⁵⁸ *Régi magyar levelestár (XVI-XVII. század)*, Szerk. HARGITTAY Endre, I, Budapest, 1981, 266-267.

⁵⁹ A közrebocsátó – midőn a félreértések felelősségét magára vállalja – köszönetét fejezi ki a fordításban nyújtott segítségéért Rác Annamáriának és Petrasovics Annának.

THESES
DE USUCAPIONIBUS, DONAT. ET
SEQQ. II. TIT. LIB. II. Inst:Iur. Cum
materiis D. & C. Nobilioribus

Ad disputandum propositae in
Gymnasio Illustris; Styriae procerum
Graciensi,
a
Nicolao Gablmann, I.C.

Respondente
Christophoro Lacknero
Semproniensi Pannonio

Disputatio septima ad 12. & 19.
Septemb. horis & loco ordinato

Graetii Styriae excudebat
Ioannes Faber, Anno M.D.XCII.

TÉZISEK
AZ
ELBIRTOKLÁSRÓL, AJÁNDÉKOZÁSRÓL
és az Institutiók II. könyvének
következő két címéről megnemesítve a
Digesta és Codex anyagával
Megvitatás céljából előterjesztve a
Stájerországi Graz legfényesebb
gimnáziumában

Gablman Miklós jogtudós és

vitatkozóként
Lackner Kristóf
Soproni magyar által

Hetedik vitatkozás szeptember 12-én és
19-én a szokott órában és helyen

Grazban, Stájerországban nyomtatta
Faber János, az 1592. évben

DE USUCAPIONIBUS ET SEQUENTIBUS DISPUTATIO SEPTIMA

Thesis I.

Duobus modis acquiruntur dominia rerum, vel gentium vel civili iure. Illud vetustius et generalius: Hoc recentius et specialius, quo ad formalia. Explicato iam priori, ex naturali methodo secundum sequitur, in quo excellit usucapio quae origine iuris gentium est, et sicut naturaliter quodvis dominium cepit a possessione, sic etiam illa ab eadem unica et solitaria causa, quae variis ex titulis a non domino rursus procedit. Qui enim a domino possidet, iure gentium dominus est, nec indiget usucapione.

II.

Est autem usucapio acquisitio domini per usum, hoc est, continuationem possessionis, temporis lege definiti. Sic naturali aequitati contrariam, et sicut statuto vel leges etiam posse tolli pacto negamur.

AZ ELBIRTOKLÁSRÓL ÉS AZ AZT KÖVETŐKRŐL HETEDIK VITATKOZÁS

I.

A dolgok tulajdonát kétféleképpen lehet megszerezni: vagy a népek joga vagy a római polgárok joga alapján. Amaz ősi és általánosabb érvényű. Emez újabb keletű és alakiságaiban sajátosabb. A korábban előadottak szerint a második a természetes ésszerűsége alapszik, amennyiben kitűnik, hogy az elbirtoklás a *ius gentium*-nak miféle származéka, és miként természetesen bármely tulajdon birtoklás által kezdődik, úgy ez [az elbirtoklás] is egyes egyedül ezen okból [a birtoklásból] kifolyólag, különféle jogcímeken ellenben nem tulajdonostól [szereztetvén] jelenik meg. Ugyanis aki tulajdonostól birtokol, a *ius gentium* szerint tulajdonos, és nincs szüksége elbirtoklásra.

II.

Az elbirtoklás a tulajdon megszerzése használat, vagyis a birtoklás állandósága által, melynek idejét a törvény határozza meg. Így az állítjuk, hogy miként rendeletileg és törvény szerint sem lehet megszüntetni, úgy megegyezéssel sem, mivel az a természetes méltányossággall ellenkezik.

III.

Praescriptio ab hac differt ratione saltem non subiecto estque ipsamet exceptio peremptoria quae veluti effectus ex legitimi temporis possessione tanquam causa est prognata. Nec tamen praescriptio est idem quod exceptio sed illa huic tanquam generi species subest.

IV.

Possessio est unicum medium usucapionis, atque omnium est generaliter quarumcunque rerum pro diversa temporis quantitate. Nec minus illa quam haec directum parit dominium. Quod sine causa plerique negant.

V.

Usucapionis formalia sunt, primum bona fides, quam iustus parit titulus ex aliqua causa, hoc est, genere contractus, etiam erroneus sine quo nulla est. Et requiritur saltem traditionis tempore, praeter emtionem, quae contractus quoque initum perpendit.

III.

A praescriptio ettől csak alanyánál fogva eltérő, és maga is egy olyan felemésztő kifogás, amely a törvényes idejű birtoklásnak egyrészt következményeként, másrészt okaként jelenik meg. Mégsem azonos az exceptióval, hanem a praescriptio annak mintegy alfaja.

IV.

A birtoklás az egyetlen eszköze az elbirtoklásnak, és általánosan az összes különféle dologra nézve különböző birtoklási időmennyiség van meghatározva. És nem kevesebb ez az idő annál, mint ami a közvetlen tulajdont létrehozza. Ezt legtöbbször ok nélkül tagadják.

V.

Az elbirtoklás előfeltételei: először is a jóhiszeműség, amelyet a megfelelő jogcím szül valamely ügyletből, ez általában egy szerződés, ami nélkül nincs [elbirtoklás], még ha hibás is lenne. És ezt [a jóhiszeműséget] az átadás idején vizsgálják, kivéve az adásvételt, amelynél a szerződés megkötésének az idejét is figyelembe veszik.

VI.

Et prodest successori tam universali quam particulari, etiamsi utrique malae sunt fidei. Nec causae lucrativae ab onerosis distinguuntur. Sed iure Canonico recte hodie malae fidei possessor propter periculum animae nullo unquam tempore praescribit, etiamsi quis post completam praescriptionem, si cognoverit rem esse alienam, securus sit in iudicio animae.

VII.

Alterum est formale possessio per legitimum tempus continuata, cuius cum diversa quantitas pro subiectae rei conditione sit definita, etiam variae praescriptionum species inde proficiuntur, de quibus Cuiac. in Tr. de praescriptionibus et terminis.

VIII.

Res enim mobilis triennio, immobilis decennio inter praesentes, atque vicennio inter absentes (quae longi temporis est possessio) usucapitur.

VI.

És [az elbirtoklás] hasznára van mind az egyetemes, mind az egyedi jogutódnak, még ha mindkét esetben rosszhiszemű lenne is. A hasznat hozó jogcímeket sem különböztetik meg a terhet jelentőktől. Ma a kánonjog szerint helyesen a rosszhiszemű birtokos a lélek veszélye miatt soha nem birtokol el, és ha valaki az elbirtoklás idejének betöltése után megtudta volna, hogy másé az a dolog, akkor is lelkének ítéletét követi.

VII.

A másik előfeltétel a törvényes időn át tartó folyamatos birtoklás, aminek az eltérő mértéke az éppen vizsgált dolog milyensége szerint nyert meghatározást, és innen erednek az elévülések különböző esetei is, amelyekről Cuiacius az elévülésekről és határidőkről szóló tractátusában ír.

VIII.

Az ingó dolgokat három év alatt, az ingatlanokat az egy helyen lakók között tíz, a különböző helyen lakók között húsz év alatt (amit "hosszú időn át való birtoklásnak" nevezünk) lehet elbirtokolni.

IX.

Atque hisce immobilibus in possessione longi temporis iura servitutum equiparantur, quae illo acquiruntur quam amittuntur. Sed requiritur semper scientia eius contra quem praescribitur, quamvis plerique contradicant.

X.

Quadriennii praescriptio datur fisco contra dominum vel creditorem, si rem alienaverit alienam, vel alii oppignoratam. Qui vero accipiant illam iusto titulo a fisco, statim fiunt domini secure ac vincunt sive experiantur vindicatione, sive conveniantur, a quod in principis ac patrimonialibus Augustae alienatis similiter procedit, etiamsi fisco distinguatur. Eadem quoque praescriptio adversus Fiscum procedit, si post quadriennium velit bona quasi vacantia vindicare, quae alius cepit tenere.

IX.

A hosszú időn át való birtoklás tekintetében az ingatlanokkal egy tekintet alá esnek a szolgalmi jogok is, melyek ezáltal szerezhetők illetve szüntethetők meg. De mindig szükség van azon személy tudatára, akivel szemben az elbirtoklás folyik, bár ezt a többség vitatja.

X.

Négyéves elévülés adatik a kincstárnak a tulajdonos vagy a hitelező ellen, ha a [kincstár] más dologát vagy másnak elzálogosított dolgot idegenített el. Akik azonban a dolgot jogszerű alapon kapták a kincstártól, nyomban biztosan tulajdonosok lesznek és győzedelmeskednek, akár vindicatioval kísérleteznének, akár megállapodnának, ami a császári vagy császárnéi vagyonból elidegenített javakra hasonlóképpen vonatkozik, még ha az államkincstár javaitól ezeket meg is különböztetjük. Ugyanez az elévülés [határidő] az államkincstár ellen [indított perekre] is vonatkozik, ha az négy év után akarna mintegy uratlan javakat követelni, melyeket más kezdett el hatalmában tartani.

XI.

Praescriptione triginta annorum, quae longissimi est temporis, tolluntur actiones personales et mistae, quae minora tempora legibus definita non habent: veluti petitio hereditatis, actio furti, vi bonorum raptorum in simplum, indebiti ex emto vendito, servi corrupti, tutelae, negotiorum gestorum, mandati, locati, pro socio, constitutae pecuniae, Favianae, Fidei commissi, iudicati, homicidii non criminalis, quae vicennio perit, sed civilis, de fugitivis revocandis. Ex interdicto momenti unde vi. Adde mixtas in causa: veluti com. diu id. finium regund. Fam. erciscundae.

XII.

Reales vero actiones usucapione longi temporis adversus bonae fidei atque longissimi adversus malae fidei possessorem tolluntur.

XI.

A harmincéves igen hosszú idejű elévüléssel elenyésznek a személyes és vegyes keresetek, melyeknek a törvényekben nincs rövidebb idő szabva: például a civiljogi örökös keresete, a lopási büntetőkereset, az egyszeresre menő rablási kereset, a tartozatlan fizetés, az adásvétel miatti keresetek, a rabszolgák megrontása miatti, a gyámsági és megbízás nélküli ügyvitelhez kapcsolódó, a megbízási-, bérleti-, társasági keresetek, a tartozáselismerés miatti igények, a Favianusi kereset, a hitbizományi és végrehajtási kereset, a nem közbűncselekményi – amely húsz év alatt elenyészik –, hanem a polgári jellegű emberölési kereset, a szökevények visszahívása iránti, az erőszakkal elvett dolgok miatti *interdictum*. Vedd hozzá az okaiban vegyeseket: mint például a tulajdonközösség megosztására, a telekhatárok megosztására és az örököstársi jogviszony megszüntetésére irányuló kereseteket.

XII.

A dologi keresetek jóhiszemű birtokossal szemben valójában a hosszú idő [*longi temporis praescriptio*], rosszhiszeművel szemben pedig az igen hosszú idő [*longissimi temporis praescriptio*] elévülésével szűnnek meg.

XIII.

Idem ius obtinet Hypothecaria. Sed iuri offerendi nullo tempore praescribi adserimus, quod plurimi negant.

XIV.

Praescriptio 40 annorum rerum est Ecclesiae, sublata illa 100 annorum, quae hodie in rebus est civitatum atque principis seu servitutes, seu vestigalia fuerint.

XV.

Neque computantur hic dies a momentis ad momenta, sed totus veluti unicus et individuus, neque utile tempus sed continuum, ex possessionis initio atque fine probato, advertitur.

XVI.

Sin vero litis contestatio vel alia quaevis denunciatio extra iudicialis intervenit, usucapio longi temporis ac quaevis alia praescriptio, non vero triennalis interrupta est civiliter. Altera enim interruptio naturalis requirit factum re ipsa.

XIII.

Ugyanez a jog érvényesül a jelzálogi keresetekre is. De a ius offerendinek semennyi elévülési időt nem biztosítunk, amit legtöbbször megkérdőjeleznek.

XIV.

Az egyházi dolgok negyvenévi, azok a kiemelt dolgok pedig, mint amilyenek manapság a városi közösségek vagy a fejedlem tulajdonába tartozó dolgok akár szolgalmak, akár *vestigalia*-k, százévnnyi elbirtoklás alá esnek.

XV.

És nem számolják ki itt a napokat időről időre, hanem az összes napot, mint oszthatatlan egységet, és nem a hasznos, hanem a folyamatos időt figyelik a birtoklás kezdetétől és bizonyított végétől.

XVI.

Ha azonban *litis contestatio* vagy bármilyen más peren kívüli felszólítás közbejön, az elbirtoklás, a *longi temporis* és bármilyen más elévülés, kivéve a háromévest, megszakad a civiljog szerint. A másik, a természetes megszakadás ugyanis magából a dologból adódik.

XVII.

Tertium est formale ut sint res habiles ad usucapiendum, nec vitiosae. Hinc furtiva ac vi possessa nemo usucapiet, quamvis bona fide a fure vel raptore emerit, vel alia ex causa acceperit: quia reali vitio semper et ubique sunt affecta, nisi revertantur iuste in domini tanquam rei suae potestatem. Cui assimilatur tutor in pupilli, curator in rebus adolescentis atque servus in peculio.

XVIII.

Hinc torquet Dd. An partus ancillae furtivae possit usucapi, quod negamus, nisi apud bonae fidei possessorem conceptus edatur eo tempore, quo matrem ignorat furtivam. Idemque de animalium faetu atque fructibus quoque intelligimus. Immo apud furem hi concepti atque editi, perceptique apud bonae fidei possessorem, recte usucapiuntur.

XIX.

Pignus etiam creditori a debitore surreptum a bonae fidei emptore usucapietur, non hypotheca.

XVII.

A harmadik feltétel, hogy a dolog elbirtoklásra alkalmas legyen, ne legyen hibásan szerzett. Ezért a lopott vagy erőszakkal elvett dolgokat senki sem birtokolhatja el, még ha jóhiszeműen vette is a tolvajtól vagy a rablótól, vagy más jogcímen szerezte, mert mindig és mindenhol ténylegesen hibásnak minősülnek, hacsak jogosan vissza nem kerülnek a tulajdonos, vagy annak hatalmába, aki mintegy sajátjaként bírja azt. Ilyennek minősül a gyám a gyámolt, a gondnok a fiatakorú dolgaiban és a [rab]szolga a különvagyonban.

XVIII.

Pontosan ezt vizsgálják a doktorok: Vajon el lehet birtokolni a lopott rabszolganő gyermekét: ezt tagadjuk, hacsak a jóhiszemű birtokosnál megfogant gyermek meg nem születik még abban az időben, amikor ismeretlen az anya lopott volta. Ugyanezt gondoljuk az állatok kölykeiről és a gyümölcsökről. Méginkább helyesen birtokolják el a tolvajnál fogant, megszületett és a jóhiszemű birtokosnál beszedetteket.

XIX.

A hitelezőtől az adós által elloptott kézizálog-tárgy a jóhiszemű vásárló által elbirtokolható, a jelzálog nem.

XX.

Quemadmodum usucapio sic etiam donatio inter civiles acquirendi modos numeratur, in specie non genere considerata. Estque datio ex liberali animo profecta propter causam vel conditionem. Et duplex est: Mortis causa et non mortis causa, quae donatio dicitur inter vivos. Uterque contractus habet naturam. Et solo sit consensu non re.

XXI.

Mortis causa donatio est, quae propter mortis sit suspicionem vel simpliciter vel aliquo ex periculo natam, qua non subsequuta, revocatur. Sicut alias etiam paenitentia donantis.

XXII.

Et transfert dominium ipso iure instar legatorum, quibus in causa intestati similis non est. Et quinque testes requirit non insinuationem.

XXIII.

An iuramento confirmata revocetur: Minime, quia inter vivos non mortis causa, erit donatio.

XX.

Miképpen az elbirtoklás, úgy az ajándékozás is a civiljogi szerzés módok közé soroltatik sajátosságaira, de nem eredetére nézve. Az ajándékozás szabad elhatározásból megy végbe valamilyen okra vagy körülményre tekintettel. És két fajtája van: a halál esetére szóló, valamint a nem halál esetére szóló, amelyet élők közötti ajándékozásnak neveznek. Mindkettő a szerződési jelleget mutat. És pusztán a megegyezés és nem a dologátadás hozza létre.

XXI.

Halál esetére szól az ajándékozás akkor, ha az vagy a mindennapi, vagy a valamilyen veszély miatti halál gondolatával történik, melyet ha az [a halál] nem következik be visszavonnak, mint olyanokat, melyeket megbánt az ajándékozó.

XXII.

És a tulajdon a jog erejénél fogva átszáll, mint a hagyományok esetén, amelyeknek a törvényes öröklés esetében nincs megfelelője. És öt tanú szükséges és nem jegyzőkönyvbe mondás [bejelentés].

XXIII.

Vajon az esküvel megerősített ajándék visszavonható-e? A legkevésbé sem, mivel élők között jön létre az ajándékozás és nem halál esetére.

XXIV.

Donatio inter vivos semel perfecta, contraria donatoris voluntate nunquam revocatur: verum ex donatarii ingratitude, quae certis ex causis arguitur.

XXV.

Perficitur autem cum donator suam voluntatem scriptis aut sine scriptis manifestaverit, quod inter absentes etiam valet. Sed opus est insinuatione, si ultra quingentos solidos, hoc est, aureos Hungaricos excesserit, nisi vel remuneratoria vel iurata fuerit. Quae contra iuris definitionem inter patrem et filium, atque coniuges quoque sunt ratae.

XXVI.

Omnium quoque bonorum tam praesentium quam futurorum donatio male a plerique improbatur, ut neque iuramento confirmata subsistat.

XXVII.

Qui non habens liberos donat vel omnia vel maximam bonorum partem, postea susceptis liberis merito revocat, etiamsi donarit Ecclesiae, et donans in dubio non praesumatur cogitare de liberis.

XXIV.

Amennyiben az élők közötti ajándékozás végbement, az ajándékozó akarata ellenére soha sem lehet visszavonni, csak a megajándékozott hálátlansága miatt, amelyre meghatározott esetekben lehet hivatkozni.

XXV.

Az ajándékozás akkor megy végbe midőn az ajándékozó akaratát írásba foglalja vagy írásba foglalás nélkül kinyilvánítja, ami távollévők között is érvényes. De be kell jelenteni, ha ötven solidus, azaz magyar arany fölötti értékre megy, kivéve ha viszont-ajándékról vagy esküvel megerősítettéről volt szó. Ezek a jog definíciója ellenére apa és fia valamint házastársak között is érvényesek.

XXVI.

Sokan kétségesnek tartják mind a meglévő, mind pedig a jövőbeli teljes vagyon elajándékozását, olyannyira, hogy az még esküvel megerősítve sem érvényes.

XXVII.

Aki gyermekei nem lévén teljes vagyonát vagy annak nagy részét elajándékozta, de aztán gyermeke születik, joggal vonja azt vissza, akkor is ha az egyháznak ajándékozott. És kétség esetén nem vélelmezik, hogy az ajándékozó gondolt a [később születhető] gyermekekre.

XXVIII.

Neque potest pater cum generaliter tum specialiter et nominatim huic beneficio renunciare, addito etiam iuramento.

XXIX.

Sin vero quis filio emancipato donat vel omnia vel partem bonorum, et postea nascuntur alii, revocantur donata quo ad legitimam.

XXX.

Est et aliud genus inter vivos donationis, a priore diversum a quod nec ante nec post sed donatio propter nuptias dicitur, vel sponsalitia largitas, quae instar dotis non solum antecedit matrimonium, sed eo etiam contracto constitui et augeri potest.

XXXI.

Regulariter dos et donatio propter nuptias sunt aequales, sed consuetudine tam in constitutione, quam pactis lucrorum inaequales fieri possunt.

XXVIII.

Az apa amint általánosan, úgy egyedileg, sőt név szerint sem mondhat le erről a kedvezményről, még esküvel megerősítve sem.

XXIX.

Ha azonban valaki emancipált fiának ajándékozza egész vagyonát vagy annak egy részét és azután más gyerekei születnének, visszakéretik az ajándék a kötelesrész mérétékéig.

XXX.

Van egy másik fajtája is az élők közötti ajándékozásnak, az előzőtől különböző, amelyet nem házasság előtti vagy utáni, hanem a házasság miatti ajándékozásnak nevezik, vagy jegyességi bőkezűségnek, amely a hozományhoz hasonlóan nem csak hogy megelőzi a házasságot, de ezen szerződés által létrehozható és gyarapítható is.

XXXI.

Rendesen a hozomány és a házasság miatti ajándék egybeesnek, de a szokás alapján mind a megalapításban, mind a hasznokról szóló megállapodás tekintetében eltérőek lehetnek.

XXXII.

Qui ergo iuxta praedicta ex gentium et civili iure dominus est, facultatem habet de suis rebus libere ad utilitatem disponendi, sub quibus etiam personas includo. Unde oritur duplex dominii effectus, alius est rerum, alius personarum.

XXXIII.

Quia vero dominium est iuris, non corpore sed ratione consistit, adeo, ut illius, propter individuum societatem communio personarum indicat unitatem: Recte concludimus, quod merito sit interdicta rei dotalis alienatio vel obligatio, consentientibus etiam mulieribus quia non solus, sed utrique et viri et mulier domini illius intelliguntur, constante matrimonio propter quod est data.

XXXIV.

Quod si mulier iuraverit: Tenebitur quod in sponsa nubili etiam valebit, sicut quoque statutum de lucranda dote soluta vel promissa.

XXXII.

Aki tehát az előbb elmondottak szerint a népek joga vagy a civiljog szerint tulajdonos, annak lehetősége van saját dolgai felett szabadon tetszése szerint rendelkezni, amelyek közé a személyeket is bele értem. Amiből a tulajdon két hatása keletkezik, ez egyik dologi, a másik személyi.

XXXIII.

Mivel a tulajdon nem fizikai, hanem jogi értelemben áll fenn, egységet jelent, ahogyan az osztatlan társaság is a személyek közösségként: Helyesen következtetünk tehát, hogy a hozományi dolog elidegenítése és lekötése joggal van megtiltva, akár a feleségek tudtával is, mert nem csak ő, hanem mindkét fél, a férj és a feleség is tulajdonosnak tekintendő, amíg a házasság fennáll, hiszen amiatt lett adva.

XXXIV.

Ha a feleség esküvel megfogad valamit: amit eljegyzett menyasszonyként megfogad érvényes lesz házasként is, éppen így áll a dolog a rendelkezésre bocsátott vagy az ígért hozomány megszerzésével kapcsolatos rendelkezéssel is.

XXXV.

Aliud quoque Privilegium dotis est, quod mulier in illa soluta, vel promissa (non confessata) praeferatur omnibus creditoribus mariti, (etiam fisco in dubio) sive tacitam, sive expressam habeant Hypothecam.

XXXVI.

Immo etiam dos repeti potest constante matrimonio, si maritus quovis casu ad inopiam vergat, nisi mulier sciens nupserit obaerato cuius tamen omnia, et magna bona dotalia sunt, si dos definita non sit.

XXXVII.

Creditor etiam ex pactione potest pignus alienare quamvis ea res illius non sit, ex debitoris praesumpta voluntate at iuxta praescriptum legis. In eo enim quod superest, utrique actio manet integra.

XXXV.

A hozomány másik privilégiuma, hogy a nő mind abban amit [a hozomány fejében] teljesítettek, vagy (nem megerősítve) megígértek, megelőzi a férj összes hitelezőit (kétség esetén a fiscust is), akár hallgatólagosan, akár kifejezetten jelzáloggal bírnak is [utóbbiak].

XXXVI.

A hozomány viszont vissza is követelhető a házasság fennállása alatt, ha a férj valamilyen okból kifolyólag vagyont elveszítené, kivéve, ha a feleség úgy kötött házasságot, hogy tudomása volt férje adósságáról, akinek így mindene s valamennyi vagyona hozományinak számít, feltéve, hogy a hozomány értéke nem lett meghatározva.

XXXVII.

A megállapodás szerint a hitelező is elidegenítheti a zálogtárgyat, bár a dolog nem képezi tulajdonát, az adós vélelmezett akaratából és csakúgy a törvény előírása alapján. Ami azonban fölöslegként megmarad, arra mindkét kereset csorbíthatatlanul vonatkozik.

XXXVIII.

Pupillo etiam sine Tutoris autoritate nullius rei alienatio est concessa, quamvis dominus sit. Ideoque si alicui mutuum dederit pecuniam, non contrahit obligationem, quia pecuniam non facit accipientis, et vindicari potest. At si bona fide ab eo qui accepit consumpti sunt, condicuntur, sin mala fide, ad exhibendum agi potest.

XXXIX.

Et quia solutio est species alienationis, nec solvere possunt creditoribus pupilli, neque iisdem a debitoribus solvi potest, nisi cum autoritate tutorum vel curatorum, decreto iudicis [sic!!] praecedente.

XL.

Qui vero aliter solverit denuo a pupillo compelli potest, neque agentem excipiendo repellat, nisi quantum factus sit locupletior propterea quod temere sine autoritate Tutoris et non secundum iuris dispositionem solverit.

XXXVIII.

A gyámoltnak sincs megengedve semmilyen dolog elidegenítése, még ha tulajdonos is lenne. Ezért ha valakinek pénzt adott kölcsön, nem jön létre kötelelem, mert a pénz nem lesz a kölcsönvevőé és vissza lehet követelni. És ha az, aki kapta jóhiszeműen elköltötte, attól condictióval követeltetik, ha pedig rosszhiszemű volt, felmutatásra lehet perelni.

XXXIX.

És mivel a teljesítés az elidegenítés egy sajátos esete, sem a gyámoltak nem teljesíthetnek a hitelezőknek, sem nekik nem teljesíthetnek az adósok, kivéve, ha a gyám vagy a gondnok abba bele nem egyezik, a bíró megelőző decretum alapján.

XL.

Aki pedig ismét másképpen teljesít, azt a gyámolt be vádolhatja és nem háríthatja el kifogásával a felperest, kivéve, annak tekintetében amivel azért válik gazdagabbá??, mert meggondolatlanul a gyám hozzájárulása nélkül és nem a jog előírása szerint teljesítene.

XLI.

Alterius domini quod habemus in personas, effectus est, ut per eas non minus acquiramus quam per nobismetipsos. Quicquid igitur filiof. ex re patris obvenit (peculium dicitur profectitium) totum acquiritur parenti et dominio et usufructu.

XLII.

In peculio autem adventicio pater solum habet usumfructum proprietate apud filium remanente, qui in castrensi et quasi castrensi peculio, pleno iure dominus est, ut neque ususf. ad patrem pertineat, neque praemium emancipationis.

XLIII.

Servi etiam quod extraditione per legitimam causam nasciscuntur. Illud dominis ignorantibus et invitis acquirunt praecipue si iussus ubi necessarius est praecedat quia nihil suum habere possunt.

XLI.

A másik tulajdonnak – melyet személyek fölött bírunk – az a hatása, hogy általuk ugyanúgy szerzünk, mintha önmagunk szereznénk. Bármí száll ugyanis a családgyermekre az az apa dolgai révén (melyet peculium profectitiumnak nevezünk), mindent a szülőnek szerez, tulajdonként is és hasznélvezetként is.

XLII.

Az adventicius különvagyonban az apa csak hasznélvezettel bír, míg a tulajdon a fiúnál marad, aki a peculium castrense-ben és quasi castrense-ben teljes tulajdonnal bír, úgy hogy sem a hasznélvezet, sem az emancipatio díja nem illeti meg aza apát.

XLIII.

Traditio útján a rabszolgák is szerezhhetnek törvényes jogcímen javakat. Ezt uraik tudta nélkül és akarata ellenére is megszerzik, főképp ha az megengedett ahol szükséges, szem előtt tartva azt, hogy sajátjukként semmivel nem rendelkezhetnek.

XLIV.

Quia vero hic dominus est duplex proprietarius et usufructuarius illi omnia cedunt praeter ea quae ex operis sui atque rebus servus acquirit. Quod etiam in eo intelligimus qui bona fide possidetur, sive is liber sit alienus servus.

XLV.

Nec solum proprietas sed etiam possessio per eosdem servos acquiritur pro iure civisque domini.

XLVI.

Ex quibus apparet per istos homines qui potestati nostrae subiecti non sunt, neque dominium neque possessionem alicuius rei iure potestatis acquiri. Quod enim procurator homo liber utrumque possit, causam dat contractus mandati non status.

Theses morales ex lib. 4. Eth. Arist.

I.

Veritas est virtus quae in dictis et factis veritatem observat, cuius extrema sunt arrogantia et Dissimulatio. Utriusque genus est mendacium, quod si publicae honestatis atque utilitatis causa quis ferit, virtus est.

XLIV.

Mivel pedig az ilyen úr egyszerre tulajdonos és hasznélvező, minden reá száll azután, amiket a szolga saját munkájából vagy dolgai révén szerez meg. Ebbe azt is beleértjük, aki jóhiszeműen birtokol akár szabad ember, akár másnak a szolgálja lenne.

XLV.

Nem csak tulajdon, hanem birtok is szerzhető ugyanazon rabszolgák által a polgár és tulajdonos jogához mérten.

XLVI.

Ezek alapján nyilvánvaló, hogy azok által a személyek által, akik nem állnak hatalmunk alatt, semmiféle dolog tulajdonjogát, sőt birtokát a *potestas* jogán nem szerezhethetjük meg. Ugyanakkor a *procurator*-nak szabad emberként mindkettőre lehetősége van, de ennek okát a megbízási szerződés és nem a status adja

Erkölcsei megállapítások Arisztotelész Etikájának 4. könyvéből

I.

Az igazság erény, amely a mondottakban és cselekedetekben az *igazságra figyel*, s aminek végfoka az elbizakodottság és az elhanyagolás. Mindkettő *fajtája* a hazugság, melyet ha valaki a közösség becsülete és haszna okából gyakorol, az erény.

II.

Urbanitas est virtus quae mediocritatem in ludo et ioco liberali servat, cuius extrema sunt scurrilitas in excessu, et Rusticitas in defectu.

III.

Pudor non virtus sed affectus est ex metu infamiae, et proprie decet iuventutem quae affectu potius quam ratione vivens pudore in viam est revocanda. A viris et senibus pudor alienus est, quia nihil committere debent, propter quod erubescere cogantur.

Themata politica ex lib. 3. Polit. Arist.

I.

Omnium rerum communio in Rebuspub. merito improbatur sed non perpetuitas magistratus in Monarchia et Aristocratia, licet Democratiae sit valde odiosa.

II.

Errat itaque Plato qui uxorum et liberorum probat communitatem: quia naturae ac rationi repugnat, sicut etiam bigamia, polygamia, quae causa est, cur statum viduitatis mutari nollemus.

II.

A műveltség erény, amely ügyel a mértékletességre a szabad emberhez illő játékokban és tréfában, s ennek végfoka a bohóckodás, hiánya a faragatlanság.

III.

A szemérmesség nem erény, hanem érzés, mely a becsstelenségtől való félelemből ered és különösen az ifjúsághoz illenék, amely inkább szenvedélyből, mint megfontoltsággal élve a szemérmesség által térítendő vissza a helyes útra. A férfiakra és az idősekre nem jellemző a szemérmesség, mivel nincs szükségük olyan cselekedetre, ami miatt szégyenkezniük kellene.

Politikai tételek Arisztotelész Politikájának 3. könyvéből

I.

Joggal helytelenítik valamennyi dolog köztulajdonát az államokban, szemben a köztisztviselők állandóságával a monarchiában és az arisztokráciában, habár a demokráciákban ez nagyon gyűlöletes.

II.

Ezért téved Platón, aki a feleségek és a gyermekek feletti közösséget helyesli. Mert nem egyeztethető össze a természettel és az ésszerűséggel, mint ahogy például a bigámia és a poligámia, ami miatt az övezegység állapotát megváltoztatni nem akarjuk.

III.

Et sicut aequalem facultatum reicimus communitatem, sic e diverso cum Platone contra Aristotelem statuimus, aequae mulieres ac viros ad publica munera esse cum belli tum pacis tempore aptas. Neque sicut servis, ita etiam subditis arma sunt interdicenda.

IV.

Num certo civium numero Rempublicae definire oportebit? Minime. Sed immensa divitiarum sitis in omnibus est coercenda, et tempore pacis in militia exercebenda, vel nobiles vel artifices fuerint, quia hi aequae cives sunt sicut illi.

V.

Et Sacerdotes sunt pars Reipublicae. cui expedit unum habere tribunal ad quod fiat appellatio in quo etiam viva voce non scripto sententia feratur.

VI.

Qui tempore belli perierunt illorum quoque filii publicis sumptibus alendi sunt.

III.

És például elutasítjuk a lehetőségek egyenlő közösségét, így Platónnal tartva Arisztotelésszel szemben megállapítjuk, hogy a nők és férfiak a közterhek viselésére mind háború, mind béke idején egyenlően alkalmasak. De például a szolgák és az alávetettek eltiltandók a fegyverektől.

IV.

Vajon kívánatos-e az állam polgárainak számát megszorítani? Semmiképpen sem. De a gazdagság túlzó vágya mindenkor megzabolázandó és a fegyveres gyakorlatok béke időben is folytatandók, akár nemesek, akár kézművesek esetén, mert ezek éppolyan polgárok, mint amazok.

V.

A papság is része az államnak, akinek üdvös egységes ítélkezési fórumot bírni, amelyekhez legyen fellebbezés, s ahol ne csak írásban, hanem élő szóval is kimondják az ítéletet.

VI.

Azok fiait, akik háború idején estek el, közkölségen kell felnevelni.

VII.

Magistratum quoque tutius est divitibus quam pauperibus committere, ad cuius rationem reddendam cogendi sunt etiamsi coacti susceperint. Probamus etiam publica convivia in civitatibus haberi et servos legibus severioribus prae aliis coercendos.

VIII.

Honestatis magistra est lex, qua non data neque offendere contingit. Huius custos est Magistratus qui neque sponte susceptum officium deserere potest, neque in iudiciis quo minus sententiam ferat, a populo impediendus.

IX.

Quid si dissentiat inter se? Arbitrio populi res committenda, qui unum plures habere magistratus, atque aliquem pecuniis emptum minime feret.

X.

Innocens etiam falso accusatus et legitime convictus iuste condemnari potest, nec ebrietas excusabit sed paenam merito adaugere.

Quae tua sunt, alii prosunt Communia Sunt.
Divide: lex sociati esto magistra fori.

VII.

Biztosabb dolog köztiszttséget tehetősekre bízni, mint szegényekre, melynek abban van az észszerűsége, hogy ők nem kényszerülnek elvállalni a tisztséget, még ha kényszerítik is őket. Helyeseljük, hogy a városi közösségekben tartsanak társas mulatságokat, valamint azt is, hogy a szolgákat másokhoz képest szigorúbb törvényekkel büntessék meg.

VIII.

A törvény a tisztességességnek olyan tanítómestere, amelyet nem lévén megsérteni sem sikerül. Ennek az őre a közhivatalnok, aki a felvállalt feladatát önként nem adhatja fel, de a nép sem akadályozhatja meg, hogy bírói feladatkörében ítéletet hozzon.

IX.

Mi legyen ha valamiben nincs egyetértés? A nép ítéletére kell a dolgot bízni, aki egyáltalán nem tűri el, hogy egy ember több hivatalt viseljen és hogy pénzen vásároljanak meg valakit.

X.

A hamisan vádolt és törvényes bizonyítékok által terhelt ártatlant is jogosan lehet marasztalni, és a részegség sem mentesít, de a büntetést joggal tetézi.

{366}

Ezek a te saját dolgaidra vonatkoznak, mások legyenek a közösség hasznára. Fontold meg: a törvény egy közösség számára legyen a közügyek elgázítója.